

Δημήτρης Βενιέρης

ΚΡΙΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΑΠΟΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΝΕΑ
«ΜΙΚΡΟΕΛΛΗΝΙΚΗ» ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ 2010-2011

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός του κειμένου είναι να διερευνήσει την επίδραση της εθνικής πολιτικής ακρισίας και την επήρεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην κοινωνική πολιτική της χρεοκοπημένης Ελλάδας τον 2010-11. Πρόκειται για μια σύνθετη αλληλεπίδραση που διαμορφώνεται από ένα υβριδικό μοντέλο λήψης αποφάσεων που εξαρτάται από τις παγκόσμιες αγορές, καθορίζεται από τον υπερεθνικό δανεισμό και οιονεί εφαρμόζεται από την εθνική πολιτική διαχείριση, η οποία θυσιάζει την κοινωνία στο βωμό της οικονομίας της αγοράς. Αποφάσεις που ελήφθησαν εν θερμώ, επιβλήθηκαν βίαια και βρίσκονται σε αντιδιαστολή με τη ραγδαία επιδεινούμενη κοινωνική πραγματικότητα. Η μελέτη βασίζεται σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές –μνημόνια συννεργασίας, θεσμικό πλαίσιο, δημοσιεύματα στον Τύπο, επιστημονικές εργασίες– και αναλύει τις ριζικές αλλαγές στην κοινωνική πολιτική την εποχή της κρίσης, σκιαγραφώντας τη δυνάμει έκβασή τους στην κοινωνική ευημερία.

Η επίορκη νέα ελληνική κοινωνική πολιτική 2011-15, η οποία διαμορφώθηκε υπό την ασφυκτική καθοδήγηση της ΕΕ και του ΔΝΤ, είναι εργαλείο αμφίβολης οικονομικής και δεινής κοινωνικής προοπτικής. Περιορίζει κοινωνικά δικαιώματα και διευρύνει ατομικές υποχρεώσεις. Μια εισπρακτική πολιτική αποδόμησης του κοινωνικού κράτους που βρίσκεται στον αντίποδα μιας εξισωτικής κοινωνικής πολιτικής, η οποία –είτε γενναιόδωρη και αξιοπρεπής, είτε υπο-

λειμματική και ανεπαρκής– νομιμοποιείται μόνον αν είναι δίκαιη και αποδοτική. Με άλλα λόγια, αν προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη και αν αξιοποιεί αποτελεσματικά –με γνώμονα την κοινωνική βελτίωση– τους υφιστάμενους πόρους.

1. Η ΥΠΟΘΕΣΗ

Σκοπός του κειμένου είναι να διερευνήσει την επίδραση της εθνικής πολιτικής ακρισίας και την επήρεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην κοινωνική πολιτική, στην χρεοκοπημένη Ελλάδα του 2010-11. Η αλληλεπίδραση αυτή διαμορφώνεται από ένα υβριδικό μοντέλο λήψης αποφάσεων που σύρεται πίσω από τις παγκόσμιες αγορές, καθορίζεται από τον υπερεθνικό δανεισμό και οιονεί εφαρμόζεται από την εθνική πολιτική διαχείριση. Είναι μια σύνθετη αλληλεπίδραση που προσεγγίζεται υπό το πρίσμα διαφορετικών επιστημονικών παραδόσεων –με πυρήνα την πολιτική οικονομία– και διαχέεται σε πολλά επίπεδα, με θύμα την κοινωνία στο βωμό της οικονομίας της αγοράς. Η ανάλυση θα εστιάσει στην έκβαση αυτής της αλληλεπίδρασης στη φαύλη και σαθρή ελληνική κοινωνική πολιτική κατά την πολυσήμαντη αυτή περίοδο.

Η πολιτική χρεοκοπία της Μεταπολίτευσης προκάλεσε την οικονομική κατάρρευση και την πολυσχιδή κατάπτωση μιας χώρας με υψηλά επίπεδα ανομίας αλλά και ατιμωρησίας, νεοπλουτισμού αλλά και φτώχειας. Μιας χώρας, η οποία διαχρονικά στηρίχθηκε κατεξοχήν σε δύο πανταχού παρόντες θεσμούς: το μεγάλο κράτος και την παραδοσιακή οικογένεια. Το πρώτο δεν λειτούργησε σχεδόν ποτέ, η δεύτερη εκπλήρωνε την αποστολή της σχεδόν πάντα. Η αναδιανομή πόρων παρέμεινε κοινωνικά ατελέσφορη, η παρουσία μη κρατικών συλλογικών θεσμών –όπως η εκκλησία, η φιλανθρωπία ή ο εθελοντισμός– υποτυπώδης, η δυναμική των τάσεων μεταρρύθμισης και εκσυγχρονισμού ανεπαρκής. Το άθροισμα ανθρώπων και ομάδων, που άλλοι αποκαλούν «κοινωνία» και άλλοι «λαό», συνέβαλε εκ κατασκευής στο σημερινό αρνητικό εθνικό ισοζύγιο: ένα παραπληγικό κοινωνικό σώμα που πάσχει από απόφραξη συλλογικών αξιών αλληλεγγύης, αλλά έχει υπεραίμια ατομιστικών και συντεχνιακών συμπεριφορών.

Το κείμενο προσεγγίζει κριτικά την αναδιάρθρωση των κεντρικών παραμέτρων που υπέστησαν τη μεγαλύτερη βιαιότητα των αλλαγών –κοινωνική ασφάλιση, υγεία, πρόνοια, εργασία– την εποχή

της κρίσης. Αναδιάρθρωση περιοριστικού προορισμού που, σήμερα, δρομολογεί την οπισθοχώρηση της στρεβλής κοινωνικής πολιτικής και διαπλάθει τον επικουρικό αυριανό ρόλο της. Παράμετροι που τα χαρακτηριστικά τους ερμηνεύονται από μια παράδοση ανορθόδοξων πολιτικών και παράλογων αποφάσεων που κακοποίησαν την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης, που διάβρωσαν τον χαρακτήρα της οργανωμένης κοινωνικής παρέμβασης, που διέφθειραν τη σχέση κράτους–πολίτη, που ποδοπάτησαν την περί κοινωνικής πολιτικής αλτρομιστική αντίληψη. Παράμετροι που χαρακτηρίζονται από χαμηλά επίπεδα ανταπόκρισης των κοινωνικών παροχών στις κοινωνικές ανάγκες και από υψηλά επίπεδα φτώχειας και ανισότητας. Παράμετροι που, την περίοδο της κρίσης και του διασυρμού της χώρας, επαναπροσδιορίζονται με βάση την οικονομική και όχι την κοινωνική ανάγκη.

Η χρόνια εθνική δημοσιονομική κακοδιαχείριση, με θρυαλλίδα την παγκόσμια κρίση του καπιταλισμού της κερδοσκοπίας και πυριτιδαποθήκη την εθνική πολιτική αβελτηρία, έφερε τη χώρα στο χείλος της οικονομικής καταστροφής στα τέλη του 2009. Πρωτίστως, επέβαλε λίγους μήνες αργότερα την ανάγκη δανεισμού εκτός των αγορών και μοιραία οδήγησε στην κατεπείγουσα παρέμβαση του υπερεθνικού παράγοντα: Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Η παρέμβαση αυτή έχει καταλυτικές συνέπειες και στο ρόλο της κοινωνικής πολιτικής με την εφαρμογή μιας δίκστης στρατηγικής ακύρωσης δικαιωμάτων: πρώτον, δραστική περικοπή των κοινωνικών δαπανών με βασικό άξονα τη συνταξιοδότηση και την υγεία και, δεύτερον, απορρύθμιση και ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας. Στρατηγική οιονεί πολλαπλασιαστής κοινωνικής εξώθησης σε κατηφόρες φτώχειας: οδυνηρή μείωση χρηματικών παροχών, ραγδαία αύξηση ανεργίας, ριζική συρρίκνωση προστασίας. Σε μια εποχή δηλαδή που η ανάγκη για μια δίκαιη και αναδιανεμητική κοινωνική πολιτική μεγιστοποιείται, μια άνυδρη κοινωνική πολιτική ελαχιστοποιείται.

Κατ' αρχάς, μια ουσιαστική κοινωνική πολιτική νομιμοποιείται πρώτον, αν προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη μέσω της αναδιανομής της ευημερίας για μείωση της ανισότητας με τη διασφάλιση αξιοπρεπών βασικών καθολικών παροχών, και δεύτερον, αν αξιοποιεί αποτελεσματικά το οπλοστάσιό της με ορθολογική διαχείριση και πλήρη αξιοποίηση πόρων. Η νέα πολιτική μεγιστοποιεί τα μέγιστα κενά αλληλεγγύης και βασικής προστασίας, αναπαράγοντας

ένα αβιώτο έλλειμμα δικαιοσύνης: στην ασφάλιση συρρίκνωση, στην υγεία περικοπές, στην πρόνοια απίσχναση, στην απασχόληση απορρύθμιση. Ο οριζόντιος χαρακτήρας των αλλαγών διασφαλίζει την ανισότητα και η περιοριστική φύση τους την οπισθοχώρηση της ευημερίας.¹ Με όρους κατανομής θυσιών και ωφέλειας, η νέα κοινωνική πολιτική αντανακλά ανάγλυφα τις σύγχρονες κυριαρχίες στον καπιταλισμό της αγοράς: την κυριαρχία του κεφαλαίου έναντι της εργασίας, της αγοράς έναντι της κοινωνίας, της πολιτικής αλλά και της δημοκρατίας, του υπερεθνικού έναντι του εθνικού, της ανεξέλεγκτης ανισότητας έναντι της ρυθμισμένης δίκαιης ανισότητας. Όπως επιβεβαιώνει και η ελληνική περίπτωση, οι αδύναμοι στην αγορά ή/και την κοινωνία είναι τα μεγαλύτερα θύματα των «κοινωνικά τυφλών» αλλαγών, αναδεικνύοντας το πλέον ίσως επώδυνο στοιχείο της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής (Βενιέρης, 2010). Οι μεταρρυθμίσεις των τελευταίων δεκαετιών εκφυλίζουν την αποστολή και διαβρώνουν το εξισωτικό περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Το κείμενο αρχικά σκιαγραφεί, συνοπτικά, τη φύση και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα, παρέχοντας μια ερμηνευτική βάση για την εξέλιξη και διαμόρφωσή της. Στη συνέχεια, περιγράφεται η τραυματική κατάληξη του 2010 με τις ριζικές αλλαγές που επέφερε στη συρρίκνωση της κοινωνικής δαπάνης στα πεδία της κοινωνικής ασφάλισης, της υγείας, της πρόνοιας και της εργασίας. Η ανάλυση επιχειρεί να αποκωδικοποιήσει τη νέα περιοριστική κοινωνική πολιτική για την περίοδο 2011-15, η οποία και ουσιαστικά αποδομεί το ελληνικό κοινωνικό κράτος.

2. ΤΟ ΑΦΗΓΗΜΑ ΤΗΣ ΑΙΤΙΑΣ

Η κοινωνική πολιτική είναι μια πολιτική δράση με ζωτική επίδραση στην ατομική και κοινωνική ευημερία και με μεγάλη επίρροια στην οικονομία (ενδεικτικά Titmuss, 1974· Dean, 2006). Η ελληνική της εκδοχή συνδέεται με δυσοίωνες παραδόσεις: αδύναμα πρότυπα κοινω-

1. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, τον Ιούνιο του 2011, το κατά κεφαλήν εισόδημα των Ελλήνων το 2010 μειώθηκε στο επίπεδο του 2002 (Εφημερίδα, *Τα Νέα*, 23/06/2011). Σύμφωνα με το INE/ΓΣΕΕ (2011), η αγοραστική δύναμη των μισθών επέστρεψε στα επίπεδα του 2001, ενώ η πραγματική ανεργία πλησιάζει στα εφιαλτικά επίπεδα της δεκαετίας του 1960 (22% – 23%).

νικής αλληλεγγύης, εντεινόμενες κοινωνικές ανισότητες, ανορθόδοξες πολιτικές αποφάσεις, απουσία κοινωνικού σχεδιασμού (Πετμεζίδου, 1992· Venieris, 1994). Εκδοχή τα κενά της οποίας «συγκάλυψε» ο καταλυτικός ρόλος της παραδοσιακής οικογένειας στην παροχή βασικής προστασίας και ο οποίος, παράλληλα, «ευνόησε» την εδραίωση ενός προτύπου πολύ χαμηλών βασικών κοινωνικών παροχών. Εκδοχή που βασίστηκε στην απόδοση ανταποδοτικών παροχών σε χρήμα, με αιχμή του δόρατος τις συντάξεις, και την περιορισμένη συμβολή καθολικών πολιτικών με έμφαση στην υγεία. Η ανεξέλεγκτη επέκταση κοινωνικοασφαλιστικών προνομίων συνοδεύθηκε από φτωχές υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας και κοινωνικής φροντίδας και πλαισιώθηκε από την ανεπάρκεια αναδιανεμητικών και διοικητικών μηχανισμών (Βενιέρης και Παπαθεοδώρου 2003· Petmesidou and Mossialos 2006).

Στην πραγματικότητα, η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα αντανακλά ένα μωσαϊκό, εκατοντάδων, μέχρι πρότινος, κοινωνικοασφαλιστικών ταμείων που εγγυάται τη διάδοση αδικιών: υψηλές παροχές σε προνομιούχες ομάδες δημοσίων υπαλλήλων, γενναιόδωρες ασφαλιστικές παροχές σε ειδικές κατηγορίες ιδιωτικών υπαλλήλων και επιστημόνων, επιλεκτική κρατική χρηματοδότηση κάποιων ταμείων, αναντιστοιχία ασφαλιστικών εισφορών–παροχών, χαμηλό επίπεδο κοινωνικών υπηρεσιών, ισχνά επιδόματα πρόνοιας για φτωχούς και ανασφάλιστους. Η αρνητική αναδιανεμητική λειτουργία του συστήματος αναπαράγει προνόμια για τους πιο ισχυρούς και άνισες ευκαιρίες για τους πιο αδύναμους. Η άδικη ανισότητα διαιτρεί οριζόντια όλες τις πτυχές των παροχών ευημερίας στην Ελλάδα: το επίπεδο, τη χρονική διάρκεια απόδοσης, τα κριτήρια απονομής, τους πόρους χρηματοδότησης. Η μεγάλη αναποτελεσματικότητα συνιστά τον δεύτερο κοινό παρονομαστή: κακοδιαχείριση, ανορθολογισμός, κατασπατάληση πόρων. Εν ολίγοις, πρόκειται για μια τριτοκοσμική εκδοχή του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου με διαφορούμενη κοινωνική και καταστροφική οικονομική έκβαση και με διαχρονική ανάγκη ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης.

Σε διαρθρωτικό επίπεδο, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ασκήθηκαν σταδιακά έντονες πιέσεις για δομική μεταρρύθμιση και ανασχεδιασμό της ελληνικής κοινωνικής πολιτικής, τόσο σε εθνικό όσο και υπερεθνικό επίπεδο (Βενιέρης και Παπαθεοδώρου, 2003· Petmesidou and Mossialos, 2006). Μια πρώτη συνολική απόπειρα οικονομικής αναθεώρησης του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης

την περίοδο 1990–92 συνοδεύθηκε από εκρηκτικές συντεχνιακές αντιδράσεις που παρέλυσαν τη χώρα και, στην ουσία της, ακυρώθηκε. Η επιτακτική ανάγκη μιας στοιχειώδους οικονομικής εξυγίανσης του συνταξιοδοτικού συστήματος οδήγησε, τελικά, σε κάποιες επιμέρους ρυθμίσεις λογιστικού κυρίως χαρακτήρα, το 1993. Το επίπεδο κοινωνικής προστασίας είτε συρρικνώθηκε, είτε εκλογικεύθηκε, χωρίς να διασφαλισθεί η οικονομική βιωσιμότητα του συστήματος. Οι ρυθμίσεις αυτές απέτυχαν διότι συνοδεύθηκαν από έλλειψη σταθερής πολιτικής βούλησης και ανυπέρβλητο έλλειμμα κοινωνικής υποστήριξης. Στο χώρο της υγείας, μια καθυστερημένη προσπάθεια εκλογίκευσης αλλά και βελτίωσης των υπηρεσιών ανέδειξε και πάλι την πάλη μεταξύ των δυνάμεων για αλλαγή και εκσυγχρονισμό και των κατά πολύ ισχυρότερων οργανωμένων συμφερόντων (ενδεικτικά, Venieris 1997· Νικολέντζος, 2010). Το νέο σημαντικό στοιχείο την περίοδο αυτή είναι ο διευρυνόμενος ρόλος της ΕΕ στο πλαίσιο της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και με κατεύθυνση έναν ήπιο εκσυγχρονισμό–εξευρωπαϊσμό του ελληνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας. Βασικοί άξονες ήταν η οικονομική εξυγίανση και η θεσμική εναρμόνιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Σε ποσοτικό επίπεδο, η διεύρυνση των κοινωνικών δαπανών ως ποσοστού του ΑΕΠ αποτέλεσε σημείο αιχμής μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΕ, τη δεκαετία του 1980. Η σταθερά ανοδική τάση μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1990 αποδίδεται, κυρίως, στα κονδύλια που εισέρευσαν στη χώρα μέσω των κοινοτικών πλαισίων στήριξης (Petmesidou and Mossialos, 2006). Η ενίσχυση αυτή, δεν συνοδεύτηκε, όμως, από δομικές αλλαγές για τη βελτίωση των κοινωνικών υπηρεσιών και τη σταθεροποίηση των οικονομικών του συστήματος. Η μελέτη της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα μετά την είσοδο στο νέο αιώνα επιβεβαιώνει παλιά συμπεράσματα: την αναγκαιότητα για ριζικές αλλαγές ευρύτατης κλίμακας που θα κάμψουν παραδοσιακές ακαμψίες υπεράσπισης παραλογισμών και προνομίων. Η οριζόντια κυβερνητική και πολιτική αβελτηρία, συνεπικουρούμενες από έναν κοντόφθαλμο κρατικοδίαιτο συνδικαλισμό, συνέχισαν να υπηρετούν τις πατροπαράδοτες αξίες: συγκεντρωτική λήψη αποφάσεων πολιτικής/κομματικής κοπής, χρεοκοπημένες διοικητικές δομές αναποτελεσματικής και διεφθαρμένης γραφειοκρατίας, παντελής ανυπαρξία σχεδιασμού, καμία συμφιλίωση του ατομικού κόστους με το συλλογικό όφελος (Venieris, 2006).

Η διαδικασία δημοσιονομικού εξορθολογισμού στην πορεία για την είσοδο της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) επέβαλε περικοπές δαπανών και ώθησε σε περιοριστικές πολιτικές προς τα τέλη του 20ού αιώνα. Αυτό συνέβη χωρίς το ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας – όπως παράλληλα και των υπόλοιπων νοτιοευρωπαϊκών χωρών (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία) – να φθάσει σε φάση «ωρίμανσης» (ενδεικτικά Guillen and Petmesidou, 2008). Η κοινοτική πίεση προς την Ελλάδα εντάθηκε με γνώμονα την ανάγκη συρρίκνωσης και εκλογίκευσης των δαπανών. Οι περιορισμένες, όμως, δυνατότητες παρέμβασης της ΕΕ στα ζητήματα εθνικής κοινωνικής πολιτικής (ενδεικτικά, Βενιέρης, 2009: κεφ. 7), επέτρεψαν περαιτέρω κυβερνητικές ολιγωρίες στη λήψη διαρθρωτικών αποφάσεων. Οι μακροοικονομικές επιταγές της ΟΝΕ επέβαλαν περιοριστικές πολιτικές και επέφεραν οικονομική ανομβρία σ' ένα κοινωνικό σύστημα που επιζητούσε δραστικές αλλαγές αναπτυξιακού χαρακτήρα. Όπως συνήθως συμβαίνει, οι περικοπές ευνόησαν την επέκταση της ανισότητας και έπληξαν εκείνους που είχαν τη μεγαλύτερη ανάγκη προστασίας: τους κακοπληρωμένους στην εργασία, τους ευάλωτους στην κοινωνία.

Στα πρώτα χρόνια του νέου αιώνα, μια εποχή εκσυγχρονιστικών κοινωνικών μεταρρυθμίσεων για αρκετές χώρες στην Ευρώπη με προτεραιότητα την αναπροσαρμογή του συνταξιοδοτικού και τη συμφιλίωση της οικογένειας με την αγορά εργασίας (ενδεικτικά Arza and Kohli, 2008· Esping-Andersen, 2009), η αναβλητικότητα και η αποσπασματικότητα παρέμειναν, εδώ, τα κυρίαρχα στοιχεία. Μια εθνική στρατηγική εκσυγχρονισμού των φορέων κοινωνικής πολιτικής παρέμενε αντικείμενο συζήτησης, διαμάχης ή προσδοκίας. Σε επίπεδο ΕΕ, η συμμετοχή της Ελλάδας σε ένα φάσμα «συντονισμένων στρατηγικών» – στα πεδία της αγοράς εργασίας, της βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων, της βελτίωσης δεικτών στην υγεία και της προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης – παρήγαγε κάποιους νέους θεσμούς και πολιτικές (ενδεικτικά, Petmesidou, 2011). Οι παρεμβάσεις αυτές βασίστηκαν σε πρόσκαιρους κοινοτικούς πόρους και σε προσωρινούς εργαζόμενους, χωρίς να παρέχουν εχέγγυα σταθερής αλλά και ποιοτικής κοινωνικής παροχής.

Η επίδραση της ΕΕ στην ελληνική κοινωνική πολιτική περιορίστηκε τελικά σε μια τυπική και ανούσια διαδικασία γενικών κατευθύνσεων και υιοθέτησης δευτερευόντων στόχων. Και στην ελληνική περίπτωση, η Ένωση δεν επέτυχε να δρομολογήσει μια συστηματική

διαδικασία «εξευρωπαϊσμού» ενός υπανάπτυκτου συστήματος κοινωνικής προστασίας, εστιάζοντας περισσότερο σε ζητήματα οικονομικής βιωσιμότητας παρά κοινωνικής ευημερίας. Από την άλλη πλευρά, η εμμονή σε ένα άδικο, σπάταλο και αναποτελεσματικό «μοντέλο» κοινωνικής πολιτικής μάλλον ενισχύθηκε από έναν εθνικό εφησυχασμό μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ. Εφησυχασμός που παρέτεινε την κοινωνική αμεριμνησία την πολιτική αδράνεια και, ως φυσικό επακόλουθο, επιδείνωσε ραγδαία τα δομικά κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά ελληνικά αδιέξοδα. Μέχρι το 2010...

3. ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ (2010–11)

Το 2010, τα αδιέξοδα αυτά, που οξύνθηκαν από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και παροξύνθηκαν από την εθνική δημοσιονομική κραιπάλη της διετίας 2007–09, επέφεραν την κατάρρευση. Η οικονομία της χώρας ξέφυγε από τον έλεγχο ενός χρεοκοπημένου πολιτικού συστήματος. Ήταν το τέλος μιας εποχής σταθερής, αλλά επιδοτούμενης και μη παραγωγικής, οικονομικής μεγέθυνσης, στην οποία η πολιτεία δεν επένδυσε με διαρθρωτικό τρόπο και με αναπτυξιακό σχεδιασμό. Αντίθετα, πολλοί πολίτες «επένδυσαν» με νεόπλουτο καταναλωτισμό και πολλά νοικοκυριά ανέλαβαν δυσβάστακτα δανειακά βάρη. Το 2009, το εθνικό χρέος ξεπέρασε το 128% και το δημόσιο έλλειμμα τελικά το 15% του ΑΕΠ, στραγγίζοντας την άνυδρη οικονομία και στραγγαλίζοντας την αποχυνωμένη κοινωνία.

Είχαν προηγηθεί οι εκλογές του Οκτωβρίου 2009 που έφεραν στην εξουσία νέα κυβέρνηση με ισχυρή αυτοδυναμία, αλλά με λάθος μηνύματα. Η καθυστερημένη δραστική αναθεώρηση της οικονομικής πολιτικής, σε συνδυασμό με την κερδοσκοπική αντίδραση των διεθνών αγορών δεν επέτρεψε δανεισμό σε λογικά επιτόκια για πολύ. Την ανάγκη εκσυγχρονισμού θεσμών και μηχανισμών σε όλο το φάσμα του πολιτικοοικονομικού συστήματος παρέκαμψε η άμεση απειλή παύσης πληρωμών του δημοσίου λόγω έλλειψης ρευστότητας. Η χώρα σύρθηκε τελικά, τον Ιούνιο του 2010, στην επείγουσα αποδοχή διεθνούς οικονομικής βοήθειας με την καθοδήγηση της ΕΕ και του ΔΝΤ, «βοήθεια» που έμελλε να μεταβάλει ανεπιστρεπτί τα βασικά δεδομένα της βαθιά προβληματικής εθνικής πραγματικότητας. Αυτή ήταν η αναπόφευκτη κατάληξη του διαχρονικού πολιτικού ελλείμματος, σύμπτωμα μόνον του οποίου ήταν η οικονομική χρεοκοπία και βαθύτερα αίτια η μορφή της διαπλοκής δημόσιου/ιδι-

ωτικού και η φύση της σχέσης ατομικού/συλλογικού στην Ελλάδα.

Η διεθνής βοήθεια κωδικοποιήθηκε και εντάχθηκε σε ένα «Μνημόνιο Συνεργασίας», μια αναλυτική δηλαδή συμφωνία μεταξύ της χώρας και των δανειστών εταίρων της. Η συμφωνία περιελάμβανε συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις στους βασικούς τομείς πολιτικής και σαφείς δεσμεύσεις για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων σε συγκεκριμένους χρόνους. Μια γενική στρατηγική λιτότητας που επέβαλλε μεγάλες περικοπές εισοδημάτων και δαπανών, σε συνδυασμό με αυξήσεις στην άμεση και έμμεση φορολογία. Το Μνημόνιο απέβη αντικείμενο τακτικής επικαιροποίησης και συνεχούς αυστηροποίησης λόγω αστοχίας συνταγής και αδυναμίας εφαρμογής.

Ο χώρος της κοινωνικής πολιτικής κατέλαβε περίοπτη θέση στους όρους «συνεργασίας», με βασικούς άξονες αναθεώρησης την αγορά εργασίας, την υγεία και το συνταξιοδοτικό σύστημα.² Ήταν μια στυγνή νεοφιλελεύθερη «μνημονιακή» αντιμεταρρύθμιση για «μνημειώδη» υποβάθμιση σε μισθούς και παροχές και απορρύθμιση βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων. Οι οριζόντιες περικοπές έπληξαν όλες τις συντάξεις, τα προνοιακά επιδόματα, τις εργασιακές παροχές. Στην υγεία, ο χώρος δράσης ήταν κυρίως τα δημόσια νοσοκομεία με μέτρα για εισιτήριο εισόδου, με δρομολόγηση συγχωνεύσεων, με επέκταση της εξαιρετικά διαδεδομένης ιδιωτικής ιατρικής. Στην απασχόληση, η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και η κατεδάφιση εργασιακών δικαιωμάτων διανθίστηκε από μια ουτοπική επιδίωξη για μείωση της ανεργίας. Όμως, η πτώση της οικονομικής δραστηριότητας, ο υψηλός δανεισμός και οι πολιτικές λιτότητας είναι πηγές αστείρευτης ανεργίας. Και είναι αυτή ακριβώς η θλιβερή επίπτωση που δημιουργεί τη βαθύτερη αγωνία για μεγάλη δυστυχία και μεγαλύτερη φτώχεια στη σημερινή ελληνική κοινωνία.³

Παρά τις κοινωνικές θυσίες, τις κυβερνητικές υποσχέσεις και τις υπερεθνικές προσδοκίες, η αποτυχία των τριών μνημονίων κατέστη πασιφανής τον Μάρτιο του 2011. Βασικές αιτίες: ο υφεσιακός χαρακτήρας της οικονομικής πολιτικής και ο αναποτελεσματικός τρόπος της πολιτικής εφαρμογής.⁴ Οι πολιτικές, κυβερνητικές και διοικητι-

2. Βλέπε Μνημόνια 1, 2 και 3 (πηγή: www.minfin).

3. Το επίπεδο της σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα (δηλαδή άτομα ή νοικοκυριά που το εισόδημά τους είναι χαμηλότερο από το 60% του αντίστοιχου διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος) παραμένει σταθερά πάνω από το 20% (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)

4. Βλ. σχετική έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 04/07/2011).

κές παθογένειες θεωρήθηκε ότι καθιστούν επιτακτική την παροχή συστηματικής «τεχνικής βοήθειας» από το εξωτερικό για την επιτήρηση και προώθηση των μεταρρυθμίσεων αλλά και για την τήρηση του προϋπολογισμού.⁵ Το ερώτημα, αν μια δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση νομομοποιείται πολιτικά να εφαρμόζει τις αποφάσεις που επιβάλλουν οι δυνάμεις των αγορών και επιτηρούν οι τεchnοκράτες των διεθνών οργανισμών παρέμεινε ρητορικό.

Σε ρευστό κοινωνικοπολιτικό και άδηλο οικονομικό περιβάλλον συμφωνήθηκε, μετά από ατέρμονες συζητήσεις, να υιοθετηθεί την άνοιξη του 2011, επιπρόσθετα των τριών προηγούμενων, ένα τέταρτο μνημόνιο: το «Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Προσαρμογής 2011–15». Ένα, εκτός ελληνικής πραγματικότητας, πενταετές σχέδιο δημοσιονομικής σωτηρίας και διαρθρωτικών αλλαγών, με ανυπολόγιστο ακόμη κοινωνικό και πολιτικό κόστος αλλά με απολύτως προσδιορισμένους οικονομικούς στόχους περιστολής δαπανών.⁶ Πρόκειται για την έμπρακτη αναγνώριση της παταγώδους δημοσιονομικής αποτυχίας των τριών μνημονίων και του φοβικού τρόπου εφαρμογής που επέβαλε την ανάγκη για ένα τέταρτο μνημόνιο σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου. Το Μεσοπρόθεσμο καταρτίστηκε υπό τις ασφυκτικές πιέσεις της επαπειλούμενης εθνικής χρεοκοπίας και της διογκούμενης κοινωνικής αγανάκτησης, αφενός, του αμφιταλαντευόμενου ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος και της κερδοσκοπίας των αγορών, αφετέρου.

Το Πρόγραμμα επιφέρει πολυεπίπεδες βαριές οικονομικές επιπτώσεις, προϋποθέτει ριζικές θεσμικές αλλαγές, συνεπάγεται συρρίκνωση εισοδημάτων και υποβάθμιση βιοτικού επιπέδου. Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Μεσοπρόθεσμου, οι δαπάνες για ασφάλιση, περίθαλψη και κοινωνική προστασία εκτιμάται ότι θα διαμορφωθούν από το 7,9% του ΑΕΠ το 2011, στο 6,6% του ΑΕΠ το 2015.⁷ Με ειδικότερους όρους παρέμβασης, οι προτεραιότητες αντανakλώνται στον Κοινωνικό Προϋπολογισμό 2011-15,⁸ ο οποίος περιλαμβάνει τρία πεδία δράσης: τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΚΑ), τους Οργανισμούς Κοινωνικής Προστασίας (ΟΑΕΔ, ΟΕΕ, ΟΕΚ) και τα νοσοκομεία. Τα στοιχεία και οι προβλέψεις του χρησι-

5. Βλ. Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 14/08/2011).

6. Βλ. Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου, Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Προσαρμογής 2012–15, σ. 114 (πηγή: www.minfin.gr)

7. Όπως υποσημείωση 6, σ. 111.

8. Όπως υποσημείωση 6, σ. 121.

μποιούνται εδώ με απόλυτη επιφύλαξη, είναι, όμως, αποκαλυπτικά της στόχευσης των πολιτικών και της ιεράρχησης των περικοπών για τα επόμενα χρόνια.

Συνοπτικά, στην κοινωνική ασφάλιση τα έσοδα από εισφορές αυξάνονται και οι επιχορηγήσεις του κρατικού προϋπολογισμού μειώνονται, μετακυλίοντας στους ασφαλισμένους ένα, κατά προσέγγιση, επιπρόσθετο 10% των συνολικών εσόδων. Οι δαπάνες για συντάξεις περιορίζονται και για προνοιακές παροχές υποδιπλασιάζονται. Το προσδοκώμενο θετικό ισοζύγιο στους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης μεταξύ 2011 και 2015 σχεδόν εξαπλασιάζεται. Στους Οργανισμούς Κοινωνικής Προστασίας, όπου περιλαμβάνεται και η ασφάλιση ανεργίας, οι εισφορές παραμένουν σταθερές, τα έσοδα από τον κρατικό προϋπολογισμό μειώνονται στο ένα τρίτο, ενώ οι δαπάνες συνολικά μειώνονται σχεδόν στο μισό. Εδώ το θετικό ισοζύγιο περίπου επταπλασιάζεται. Το συνολικό οικονομικό ισοζύγιο όλων των φορέων κοινωνικής ασφάλισης από 1,3 εκ. ευρώ, το 2011, προβλέπεται να φθάσει σε 10,4, το 2015. Οι υπολογισμοί αυτοί δεν είναι παρά μια πρόβλεψη εικονικής πραγματικότητας. Η ραγδαία και απρόβλεπτη επέκταση της ανεργίας – που συνεπάγεται διπλή αιμορραγία: μείωση εισφορών και αύξηση παροχών – δεν επιτρέπει έναν ρεαλιστικό οικονομικό σχεδιασμό του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Στα νοσοκομεία, τα έσοδα μειώνονται αλλά και οι δαπάνες σχεδόν υποδιπλασιάζονται. Η συρρίκνωση της δημόσιας χρηματοδότησης σε υπηρεσίες που πάσχουν είναι και εδώ εντυπωσιακή. Γενικά, η επίτευξη θετικών ισοζυγίων στους προϋπολογισμούς λογίζεται ως η εν δυνάμει οικονομική συμβολή ενός υπερβατικού Προγράμματος που διαλέγεται κοπιαστικά και αυτιστικά με τους αριθμούς, αλλά αγνοεί άκοπα και άκριτα τους ανθρώπους ενός Προγράμματος που συνολικά δεν είναι εφαρμόσιμο και, κυρίως, δεν εγγυάται τη διάσωση.

Με όρους κοινωνικής πολιτικής, πρόκειται για μια επιπρόσθετη των μεγάλων περικοπών της περιόδου 2009-10 «εξοικονόμηση» κοινωνικών δαπανών οριζόντιου χαρακτήρα με ορισμένες επιμέρους κλιμακώσεις στα υψηλότερα επίπεδα παροχών, που εστιάζει στους δημόσιους πόρους χρηματοδότησης και μεταθέτει βάρη στους εργαζόμενους και ασφαλισμένους. Ταυτόχρονα, επιδεινώνει τα επίπεδα των παροχών τους. Ο συνολικός περιορισμός της δαπάνης για ασφάλιση, περίθαλψη και κοινωνική προστασία, μεταξύ 2011 και 2015, υπολογίζεται στο 15%. Είναι στην ουσία μια οικονομική πο-

λιτική αντικοινωνικού χαρακτήρα – με αντικειμενικό σκοπό τη δημοσιονομική ελάφρυνση – η οποία υποβαθμίζει, σε απροσδιόριστο ακόμη βαθμό, τα ήδη ανεπαρκή επίπεδα κοινωνικής προστασίας. Καταποντίζει καθολικά δικαιώματα, ακυρώνει ώριμες ανταποδοτικές παροχές, εξακοντίζει την ανισότητα στην προστασία. Ταυτόχρονα και εκ των πραγμάτων, δρομολογεί την εμπορευματοποίηση και την εξατομίκευση της προστασίας με βάση μια αγορά εργασίας που μεταβάλλεται σε ζούγκλα. Ο βαθμός, στον οποίο η εξοικονόμηση θα συνοδευτεί από εξυγίανση, εκλογίκευση και αποδοτικότητα αύριο, θα μετριάσει αντίστοιχα τις επιπτώσεις από την καρατόμηση της κοινωνικής πολιτικής σήμερα. Κατ' αρχήν και κατ' αρχάς, όμως, η βιωσιμότητα της οικονομίας επιχειρείται διακυβεύοντας τη βιωσιμότητα της κοινωνίας. Στη συνέχεια, το κείμενο σκιαγραφεί το περιεχόμενο των αλλαγών στα βασικά πεδία των κοινωνικών ανατροπών: κοινωνική ασφάλιση, υγεία, πρόνοια και εργασία.

3.1 Κοινωνική ασφάλιση – Η μεγάλη ανατροπή

Η πιο επώδυνη επίδραση της απορρύθμισης στο πεδίο των παροχών αφορά τη βίαιη και εν πολλοίς άδικη περικοπή των ανταποδοτικών συντάξεων. Σύνταξη στα καθ' ημάς σημαίνει πολλά. Είναι το όνειρο για σύντομη, γενναιόδωρη και ει δυνατόν χωρίς εισφορές συνταξιοδότηση. Είναι το ελιξίριο της ελληνικής επιδερμικής κοινωνικής πολιτικής. Είναι το ράθυμο πρότυπο που καλλιέργησε το μεταπολεμικό και εξέθρεψε το μεταπολιτευτικό σύστημα: μεγάλη χρηματοδότηση και εκτεταμένος κορπορατισμός, οικονομικός ανορθολογισμός και κοινωνική αδικία. Με βάση αρχικά τα τρία μνημόνια του 2010, η κυβέρνηση δεσμεύθηκε να αναθεωρήσει επείγοντως και σε βάθος τις βασικές πτυχές του κύριου και του επικουρικού συνταξιοδοτικού συστήματος. Ρητή κατεύθυνση των αλλαγών η «υλοποίηση εξοικονομήσεων», ο έλεγχος δηλαδή της συνολικής συνταξιοδοτικής δαπάνης περιορίζοντας το ανώτατο επιτρεπόμενο όριο αύξησής της στο 2,5% του ΑΕΠ μεταξύ του 2009 και του 2060.⁹

Προηγήθηκε η υιοθέτηση σημαντικών αλλαγών του θεσμικού πλαισίου,¹⁰ με σκοπό – για εκατοστή σχεδόν φορά από το 1932 και εντεύθεν – την «αναμόρφωση του συστήματος». Οι ρητοί στόχοι των

9. Βλ. εδάφιο 11, Μνημόνιο 3, Δεκέμβριος 2010.

10. Νόμοι 3762/2009, 3863/2010 και 3883/2010.

αλλαγών ήταν η βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος και η επανόρθωση στρεβλώσεων και αδικιών. Οι υπόρρητοι στόχοι ήταν η περιστολή δαπανών και η μετατροπή του χρηματοδοτικού αλλά και ηθικού χαρακτήρα του συστήματος από αναδιανεμητικό σε «οιονεί κεφαλαιοποιητικό».¹¹ Τα μέσα εφαρμογής των αλλαγών ήταν πρωτίστως μέτρα για τη ρύθμιση των οφειλόμενων ασφαλιστικών εισφορών, την επιμήκυνση των ηλικιακών ορίων αποχώρησης και τη διεύρυνση των κεφαλαιοποιητικών στοιχείων στο συνταξιοδοτικό σύστημα, σε συνδυασμό και με τη μείωση των ποσοστών αναπλήρωσης. Μείωση απαράδεκτη για τη μεγάλη πλειονότητα των συντάξεων που ήταν ήδη ανεπαρκείς. Όμως, η οικονομική κρίση είχε ήδη οδηγήσει σε κρίση απασχόλησης και, βεβαίως, σε κρίση κοινωνικής ασφάλισης (Ρομπόλης, 2010).

Οι στόχοι των αλλαγών αυτών έμελλε να ενδυναμωθούν και να ενεργοποιηθούν από τα μνημόνια που επιβλήθηκαν κατά την «ιστορική» και για το ασφαλιστικό διετία 2010-11. Το 2010, οι αιφνιδιαστικές οριζόντιες περικοπές του επιπέδου των συντάξεων έφθασαν μέχρι το 25% σε ετήσια βάση, περικοπές που επιχειρήθηκε αρχικά να μετριασθούν για τους χαμηλοσυνταξιούχους από ένα πενιχρό προνοιακό επίδομα μετά από έλεγχο πόρων. Μια νέα κλιμακωτή φορολόγηση των υψηλότερων συντάξεων είχε σκοπό τον περιορισμό των θεόρατων ελλειμμάτων των ασφαλιστικών ταμείων. Οι «τυφλές» αυτές παρεμβάσεις επέβαλαν βαριές θυσίες και αναδιένειμαν άδικα τα βάρη. Ποσοτικά, περιόρισαν δραματικά το ποσοστό αναπλήρωσης των συντάξεων – από το 70% περίπου, στο 42% για 35 έτη και στο 48% για 40 έτη ασφάλισης (Petmesidou, 2011). Οι μειώσεις στα ποσοστά αναπλήρωσης ευνοούν τις υψηλότερες συντάξεις και αδικούν εκείνους που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη προστασίας (Ρωμανιάς, 2010). Στην ουσία, διαιωνίζουν το κυρίαρχο περί κοινωνικής δικαιοσύνης πρότυπο του ασφαλιστικού συστήματος που αναπαράγει προνόμια και ανισότητες. Στην αντίθετη ευτυχώς κατεύθυνση κινήθηκε το κλιμακωτό σύστημα φορολόγησης των υψηλότερων συντάξεων, που συνδέθηκε με τον πρόωρο χαρακτήρα συνταξιοδότησης και την ηλικία του συνταξιούχου αλλά όχι και με εξατομικευμένα κοινωνικά κριτήρια.

11. Το ύψος της νέας ασφαλιστικής «αναλογικής» σύνταξης, που θα συμπληρώνει την «βασική» προνοιακή σύνταξη των 360 ευρώ από το 2018, θα προκύπτει από την αναλογική σχέση εισφορών – ασφαλιστικού βίου.

Η συνταξιοδοτική αυτή μεταρρύθμιση κρίνεται θετική με μια αμυγώς τεχνοκρατική ανάγνωση, που, όμως, παραβλέπει κρίσιμες παραμέτρους και ιδιαιτερότητες. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η μεταρρύθμιση του 2010 απλοποίησε σημαντικά το συνταξιοδοτικό σύστημα, ευθυγράμμισε τη γενναιοδωρία του με τα επίπεδα των περισσότερων άλλων συστημάτων των χωρών του ΟΟΣΑ, αυστηροποίησε τις προϋποθέσεις πρόωρης συνταξιοδότησης και συνδέει από το 2021 τη θεσπισμένη ηλικία πλήρους (65 έτη) και ελάχιστης (60 έτη) συνταξιοδότησης με τα προσδόκιμα όρια ζωής, ενώ η συνταξιοδοτική δαπάνη δεν αναμένεται να αυξηθεί ως ποσοστό του ΑΕΠ μέχρι το 2060 (OECD, 2011, 12). Το ευτύχημα για τους Έλληνες είναι ότι δεν κυβερνώνται ακόμη πλήρως από απρόσωπους υπερεθνικούς οργανισμούς. Το ατύχημα παραμένει ότι, στο βαθμό που αυτό συμβαίνει, κυβερνούνται ακόμη από Έλληνες πολιτικούς.

Σε κλίμα διαρκούς αιφνιδιασμού, προαναγγέλθηκε για το 2018 και μια ενιαία βασική προνοιακή σύνταξη ύψους 360 ευρώ – δηλαδή 200 ευρώ χαμηλότερη από τη θεωρούμενη ως γραμμή φτώχειας – που θα χρηματοδοτείται από τη γενική φορολογία. Τόσο η βασική προνοιακή, όσο και η πρόσθετη κύρια ασφαλιστική σύνταξη υπάγονται θεσμικά σε καθεστώς επαπειλούμενης συρρίκνωσης: θα συνδέονται με οικονομικούς δείκτες, όπως η οικονομική ανάπτυξη της χώρας ή οι οικονομικές δυνατότητες κάθε Ταμείου. Η νέα καθολική προνοιακή σύνταξη σηματοδοτεί στρατηγική επιλογή αναθεώρησης του μείγματος και των στόχων της ελληνικής κοινωνικής πολιτικής. Η νέα ασφαλιστική κεφαλαιοποιητικού χαρακτήρα σύνταξη υπάγεται σε νέους κανόνες υπολογισμού με βάση το σύνολο του εργασιακού βίου, που μειώνουν δραστικά και εκτός κοινωνικής πραγματικότητας το ποσοστό αναπλήρωσης και το επίπεδο της παροχής. Με άλλα λόγια, το συνταξιοδοτικό ανταποδοτικό σύστημα ασφάλισης αναπροσανατολίζεται στην κατεύθυνση ενός προνοιακού συστήματος εγγυημένων ελαχίστων, στο πνεύμα ενός άκρως υπολειμματικού φιλελεύθερου μοντέλου κοινωνικής ευημερίας. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια μεταστροφή που κατανοήθηκε από λίγους και έπεισε λιγότερους και για ελάχιστα. Ένα οιονεί ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα για συνταξιούχους που, κάθε άλλο παρά εγγυάται συνθήκες αξιοπρεπούς κάλυψης των βασικών αναγκών.

Σε διαρθρωτικό επίπεδο, η πλέον βαρυσήμαντη αλλαγή αφορά την κατάργηση της τριμερούς χρηματοδότησης στην κοινωνική ασφάλιση – την απόσυρση δηλαδή της κρατικής συμμετοχής (Ρωμα-

νιάς, 2010). Πρόκειται για μια αναδίπλωση με σημειολογία ιστορικής αμνησίας και κυριολεξία πολιτικού φαρισαϊσμού. Οι δραστηκές μειώσεις στην κύρια ασφαλιστική σύνταξη συνοδεύθηκαν από την επέκταση της, δρομολογημένης από το 2008, επιλογής για μείωση των επικουρικών συντάξεων –με κατώτατο όριο αναπλήρωσης το 20%. Οι αλλαγές εισάγουν τη σύνδεση των νέων ασφαλιστικών παροχών με την πορεία του ΑΕΠ ή/και την οικονομική βιωσιμότητα των φορέων αλλά παραβλέπουν τις πολιτικού–πελαταιακού χαρακτήρα αιτίες της δυσπραγίας τους.

Εν μέσω επεκτεινόμενης κοινωνικής αναταραχής και απώλειας των στόχων, η κυβέρνηση υποχρεώθηκε να αποδεχθεί και να πασχίσει να εφαρμόσει, τον Ιούνιο του 2011, το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα 2011-15, προκειμένου να αποφευχθεί η στάση πληρωμών και η πλήρης οικονομική χρεοκοπία. Το Πρόγραμμα προβλέπει μια θεσμικού χαρακτήρα δέσμη μέτρων περιοριστικής κοινωνικής πολιτικής για εξοικονόμηση άνω του 1,7% του ΑΕΠ.¹² Εστιάζει «στον εξορθολογισμό των δαπανών και στην εξασφάλιση της εισπραξης εσόδων» και «εξασφαλίζει πλέον οριστικά τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος της χώρας μας, δημιουργώντας ταυτόχρονα ένα σύγχρονο και δίκαιο σύστημα».¹³ Ως εύλογη προτεραιότητα τίθεται η εκτεταμένη ανασφάλιστη εργασία: 26% στην Ελλάδα, μόλις 3% κατά μέσο όρο στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ταυτόχρονα, επιχειρείται η βελτίωση της αδιανόητα χαμηλής «εισπραξιμότητας» των ασφαλιστικών εισφορών,¹⁴ λόγω της ανυπαρξίας συστήματος ελέγχου και εισπραξης των Ταμείων. Η εντατικοποίηση της προσπάθειας για την εισπραξη των εισφορών μπορεί να φέρει πρόσθετα έσοδα ύψους 1,2% του ΑΕΠ για το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Η ιεράρχηση των παρεμβάσεων «έγινε με γνώμονα την προστασία των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων – πολυτέκνων, αναπήρων, χαμηλοσυνταξιούχων κ.λπ. – που, υπό τις δύσκολες σημερινές συνθήκες, βιώνουν εντονότερα την οικονομική κρίση».¹⁵ Η προτεραιότητα αυτή δεν μεταφράσθηκε σε μέτρα αναδιανομής των παροχών που να υπηρετούν τον «γνώμονα» που έχει τεθεί.

Στο πεδίο του συνταξιοδοτικού, στόχοι του Μεσοπρόθεσμου είναι η εξάλειψη των ανισορροπιών, η στενότερη σύνδεση μεταξύ πα-

12. Ύψους δηλαδή 8,6 δισ. ευρώ (όπως υποσημείωση 6, σ. 17).

13. Όπως υποσημείωση 6, σ. 120.

14. Που ανέρχεται στο 87% για το ΙΚΑ, 65% για τον ΟΑΕΕ και 64% για τον ΟΓΑ (όπως υποσημείωση 6, σ. 120).

15. Όπως υποσημείωση 6, σ. 120–1.

ροχών και εισφορών και η σημαντική μείωση του αριθμού των Ταμείων. Ειδικότερα προβλέπονται πρόσθετες περικοπές: στις επικουρικές συντάξεις βάσει στοιχείων και αναλογιστικών μελετών,¹⁶ στη λίστα των βαρέων και ανθυγιεινών επαγγελμάτων, στις συντάξεις αναπηρίας που δεν θα πρέπει πλέον να υπερβαίνουν το 10% όλων των συντάξεων, στα εφάπαξ σε ευθυγράμμιση με τις εισφορές. Το σύνολο των συγκεκριμένων ρυθμίσεων αποσκοπεί να εξοικονομήσει 0,8% του ΑΕΠ σε ετήσια βάση.¹⁷

Στο πεδίο των κοινωνικών μεταβιβάσεων, επιδίωξη είναι «η απλοποίηση και καλύτερη στόχευση των κοινωνικών παροχών» για εξοικονόμηση ενός επιπλέον 0,8% του ΑΕΠ.¹⁸ Πιο συγκεκριμένα, τα μέτρα περιλαμβάνουν ανώτατα όρια στο συνταξιοδοτικό εισόδημα και αυστηροποίηση των κριτηρίων για χορήγηση κοινωνικών παροχών, όπως των επιδομάτων ανεργίας, των εκπτώσεων σε ασφαλιστικές εισφορές και των παροχών σε είδος. Παράλληλα, επιβάλλεται η επείγουσα αξιολόγηση των κοινωνικών δαπανών με σκοπό τον εξορθολογισμό τους και τον περιορισμό υπηρεσιών. Πρόκειται συνολικά για, κυρίως, οριζόντιες επώδυνες ρυθμίσεις επί δικαίων και αδικών, με κύριο άξονα τις συντάξεις και αποκλειστικό γνώμονα την περικοπή.

Οι στόχοι που ετέθησαν στο Μεσοπρόθεσμο εξειδικεύθηκαν άμεσα σε συγκεκριμένα μέτρα εφαρμογής. Σε αδρές γραμμές, στα ζητήματα που επηρεάζουν την κοινωνική ασφάλιση, τα μέτρα εφαρμογής περιλαμβάνουν: μειώσεις των μισθών στον ιδιωτικό τομέα, περικοπές όλων των συντάξεων, μείωση του εφάπαξ των δημοσίων υπαλλήλων, μείωση μισθών των δημοσίων υπαλλήλων με επιπλέον εισφορές, αυξημένες εισφορές σε όλους τους επαγγελματίες, εμπόρους, επιστήμονες αλλά και αγρότες, καθιέρωση ειδικής εισφοράς για την ανεργία σε όλους τους εργαζόμενους, κλιμακωτή αύξηση της εισφοράς αλληλεγγύης στις υψηλότερες συντάξεις πριν τα 60.¹⁹ Τα μέτρα φορολόγησης των υψηλότερων συντάξεων ορθά «τιμωρούν» την πρόωρη συνταξιοδότηση αλλά, λάθος εξαιρούν τους απόστρατους. Τα μέτρα αποστέωσης χαμηλότατων συντάξεων, ακόμη και του ΟΓΑ, είναι κοινωνικό πλήγμα που πρέπει να θεραπευθεί άμεσα. Επίσης, η «μεταρρύθμιση στο σύστημα αναπηρικών συντάξεων», με

16. Περιοπές που, βάσει των αναλογιστικών μελετών, φαίνεται ότι θα φθάσουν μέχρι και το 40% για τα βαριά ελλειμματικά ταμεία (εφημερίδα *Τα Νέα*, 23/08/2011).

17. Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 22/06/2011.

18. Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 22/06/2011.

19. Βλ. Εφημερίδα *Το Βήμα*, 04/07/2011.

στόχο βεβαίως τη μείωση τους, είναι ζήτημα που προκαλεί το κοινό αίσθημα αλλά απαιτεί μέγιστη προσοχή. Γενικός κοινός παρονομαστής των μέτρων είναι, για πολλοστή φορά σε ενάμιση χρόνο, η μείωση στα εισοδήματα όλων και η μυθοποίηση αριθμών που μάλλον θα μείνουν στα χαρτιά.

Με λίγα λόγια, η μέσω αλληπάλληλων μνημονίων απορρύθμιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης επιβάλλει περικοπή δαπανών/παροχών και αύξηση εισφορών. Κυρίως, επιζητεί την άκριτη δραστική μείωση μιας «εκ φύσεως» εκτεταμένης και χαοτικής, βάσει του πολιτικού προτύπου, κρατικής συμμετοχής.²⁰ Δηλαδή, με μοντέλο διαχείρισης τη μέσω Ταμείων άσκηση «κοινωνικής πολιτικής», το κράτος τώρα αποσύρεται από αυτή τη μορφή κοινωνικής πολιτικής. Οι ασφαλισμένοι κοινωνικοί κίνδυνοι αποσυνδέονται από την ήδη αδύναμου συλλογικού χαρακτήρα αναδιανεμητική ενίσχυση μη αποδεκτών ελάχιστων βασικών παροχών. Η ποιότητα παροχών και υπηρεσιών συνδέεται με το νέο πλαίσιο με όρους απίσχνανσης, μέσω υποχρηματοδότησης βασικών δομών και απορρύθμισης βασικών εγγυήσεων. Το ιστορικό, όμως, βάρος της αλλαγής δεν αφορά την αποσύνδεση της ατομικής από την κοινωνική ανάγκη σε ένα εγγενώς ανεργμάτιστο και ανεπαρκές κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα, που, όμως, παραμένει η ραχοκοκαλιά της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα. Αφορά, πρώτον, τις βίαιες και αιφνιδιαστικές συνθήκες υπό τις οποίες επιβλήθηκε η αλλαγή, σε ένα βιωματικό-κορπορατιστικό σύστημα όπου, συνήθως, τα κατεστημένα συμφέροντα επιβραδύνουν την αλλαγή (ενδεικτικά Leibfried and Mau, 2008· Pallier and Martin, 2008), και στη χώρα μας την είχαν μέχρι σήμερα αποτρέψει. Αφορά, δεύτερον, την πολιτική αιτία της ιστορικής αλλαγής –αβελτηρία– την οικονομική φύση της –εισπρακτική– και την δύναμη κοινωνική της έκβαση – διαλυτική.

3.2 Υγεία – Η μεγάλη προτεραιότητα

Στην πολύπαθη υγεία, εύλογα αποδόθηκε – από την κυβερνητική διαχείριση και από την υπερεθνική επιστασία – «πρωταρχική έμφαση για μια διαρθρωτική μεταρρύθμιση», δηλαδή την περιστο-

20. Σύμφωνα με τον αρμόδιο Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, η τρέχουσα δημόσια χρηματοδότηση του ασφαλιστικού συστήματος για το 2011 πλησιάζει το 50% της συνολικής ετήσιας δαπάνης –15 δισεκατομμύρια ευρώ έναντι 17 δισεκατομμυρίων από ασφαλιστικές εισφορές (Εφημερίδα *Η Καθημερινή* 22/06/2011).

λή των δαπανών έως 0,5% του ΑΕΠ για το 2011.²¹ Οι κυβερνήσεις των προηγούμενων χρόνων «επέτυχαν», πέραν της συστηματικής απαξίωσης του ΕΣΥ και της υποβάθμισης του δημόσιου δικαιώματος στην υγεία, να ναρκοθετήσουν με συνέπεια τα οικονομικά του συστήματος. Είναι κοινός τόπος ότι οι τάσεις ιδιωτικοποίησης του συστήματος υγείας και η σημαντική αύξηση των ιδιωτικών υπηρεσιών και δαπανών υγείας, μετατρέπουν την υγεία στην χώρα μας από δημόσιο αγαθό σε εμπόρευμα και αλλάζουν τη σχέση υγείας – αγοράς (ενδεικτικά, Ιωακείμογλου, 2010). Βεβαίως τα δομικά ελλείμματα στο πεδίο της πολιτικής και των υπηρεσιών υγείας, πολιτικά, συντεχνιακά, οικονομικά, είναι χρόνια (ενδεικτικά, Davaki and Mossialos, 2006). Αποτελούν το χαρακτηριστικότερο δείγμα για τα εγγενή αίτια της κακοδαιμονίας του ελληνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας.

Το κεντρικό ζήτημα στο χώρο της υγείας είναι χωρίς αμφιβολία η εξυγίανση – που πέραν της οικονομικής περιλαμβάνει και την ηθική διάσταση στο σκέλος της διαφθοράς – και ο εξορθολογισμός στη χρήση των πόρων. Τα νέα μέτρα είναι περιορισμένα σε αριθμό, αλλά υπόσχονται διευρυμένα αποτελέσματα με όρους εξοικονόμησης. Σε διαχειριστικό επίπεδο, η εξαιρετικά καθυστερημένη εφαρμογή της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης είναι μέτρο άμεσης και υψηλής οικονομικής απόδοσης. Σε επίπεδο πρακτικών, η εισαγωγή κινήτρων για ιδιωτική ιατρική στα δημόσια νοσοκομεία είναι ένα σωστό μέτρο σε λάθος χρόνο, διότι καλλιεργεί την εμπορευματοποίηση και ενθαρρύνει την ιδιωτικοποίηση. Οι συγχωνεύσεις νοσοκομείων – πολιτική ορθολογικής αναδιανομής και περιφρούρησης πόρων αν υλοποιηθεί σωστά – φαίνεται, παρά τις αντιδράσεις, τελικά ότι προχωρούν.²²

Το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα 2011-15, υπόσχεται υπηρεσίες υγείας «με ποιότητα και αξιοπρέπεια για τον πολίτη» στο πλαίσιο μιας «κοινωνίας συνοχής και προστασίας».²³ Επιδίωξη είναι το σύστημα υγείας «να μην είναι μαύρη τρύπα στην οποία χάνονται τα χρήματα των φορολογουμένων αλλά να προσφέρει υπηρεσίες ποιότητας σε όλους τους πολίτες εξελίσσοντάς, επεκτείνοντάς και διορθώνοντάς τις υπηρεσίες του ΕΣΥ». Το Πρόγραμμα προσφέρει μια

21. Πηγή: www.minfin.gr Μνημόνιο 3, 2010.

22. Εφημερίδα *Τα Νέα*, 25/08/2011.

23. Όπως υποσημείωση 6, σ. 16.

επιτομή για τα αίτια της κακοδαιμονίας του χώρου της υγείας με έμφαση στην αναντιστοιχία κόστους και αποτελέσματος και με ειδική αναφορά στο ζήτημα της φαρμακευτικής δαπάνης. Ως βασικοί στόχοι τίθενται η εξοικονόμηση και η ανακατανομή πόρων με βασικό μέσο τη συστηματική ηλεκτρονική παρακολούθηση των δαπανών. Ο στόχος είναι να μειωθεί το κόστος των νοσοκομείων τουλάχιστον κατά 10%, το 2011 και κατά ένα πρόσθετο 5%, το 2012. Παράλληλα, θα ενισχυθούν οι υπολειπουσες μονάδες υγείας, ιδιαίτερα σε νοσηλευτικό προσωπικό και η ολοήμερη λειτουργία των νοσοκομείων για καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη αλλά και για αύξηση των εσόδων των νοσοκομείων.

Μια ριζική μεταρρύθμιση στο χώρο της υγείας θα έπρεπε να συνεκτιμήσει δύο πραγματικότητες. Πρώτον, ότι η δημόσια χρηματοδότηση της υγείας, που είναι περί το 6% του ΑΕΠ, υπολείπεται στην Ελλάδα κατά πολύ του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ (OECD, 2010). Δεύτερον, ότι οι προσπάθειες ελέγχου του κόστους πρέπει να συνοδευθούν και από αγώνα για τη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών υγείας (OECD, 2011). Άρα, καταπολέμηση της σπατάλης και της κακοδιαχείρισης και όχι μόνον άκριτη υποχρηματοδότηση, σε συνδυασμό με σχεδιασμό και αξιολόγηση για βελτίωση της απόδοσης των υπηρεσιών και με μεγαλύτερη έμφαση στην προληπτική ιατρική.

Με όρους μεταρρύθμισης πολιτικής υγείας, το σημαντικότερο στοιχείο είναι η υπόσχεση, για πολλοστή φορά σε ορίζοντα τριών δεκαετιών, για ενιαίο φορέα φροντίδας (ενδεικτικά, Κυριόπουλος και Σισσούρας, 1997), για «ένα πραγματικό σύστημα πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με τη συνένωση των υπηρεσιών και της δυνατότητας πρόσβασης σε αυτές των ΙΚΑ, ΟΓΑ, ΟΠΑΔ και ΟΑΕΕ».²⁴ Πρόκειται ίσως για την μοναδική αλλαγή στην υγεία που, αν κάμψει τις αντιδράσεις των ιατρικών συμφερόντων και υλοποιηθεί ολοκληρωμένα και αποδοτικά, υπόσχεται καλύτερη ποιότητα δημόσιων υπηρεσιών και αντιβαίνει στην ιδιωτικοποίηση.²⁵ Με όρους σχεδιασμού πολιτικής υγείας, αναμένεται μια μελέτη αξιολόγησης του συστήματος υγείας από μια, ακόμη, ειδική επιτροπή εμπειρογνομόνων,

24. Όπως υποσημείωση 6, σ. 17.

25. Ο νέος ενιαίος φορέας, ο Εθνικός Οργανισμός Παροχών Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ), ενεργοποιείται από τις αρχές Σεπτεμβρίου 2011 και ήδη συνοδεύεται από απεργιακές κινητοποιήσεις των ιδιωτικών και νοσοκομειακών γιατρών (Εφημερίδα *Το Βήμα*, 09/09/2011).

με σκοπό την εναρμόνιση του συστήματος και τη συγκέντρωση της χρηματοδότησής του και στόχο τον «ανασχεδιασμό του συστήματος πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας». Με όρους οικονομικών της υγείας, αναμένεται μεγάλη και άμεση εξοικονόμηση σε βασικούς τομείς, λόγω των πράξεων και των παραλείψεων των προηγούμενων ετών αλλά και των μάλλον ελεγχόμενων αντιδράσεων των εμπλεκόμενων συμφερόντων. Με όρους, όμως, ποιότητας των υπηρεσιών υγείας, οι μεγάλες περικοπές ευνοούν τάσεις επιδείνωσης, παρά καλλιεργούν προσδοκίες βελτίωσης. Το δημόσιο δικαίωμα στην υγεία βρίσκεται στον αέρα τη στιγμή ακριβώς που όλο και περισσότεροι καταφεύγουν στο ΕΣΥ, όλο και περισσότεροι έχουν ανάγκη το ΕΣΥ.²⁶ Δυστυχώς, όμως, ένα βρετανικής φιλοσοφίας ΕΣΥ – υπέρτατος κοινωνικός θεσμός, πηγή συλλογικότητας και ρίζα της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη – από ελπίδα ολίγων γίνεται πια όνειρο αφελών, την εποχή, ακριβώς, που οι συνθήκες επιβάλλουν την ανάδειξη του θεμελιώδους ρόλου του ΕΣΥ ως ακρογωνιαίου λίθου της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα.

3.3 Κοινωνική πρόνοια – Η υποβαθμισμένη «αναβάθμιση»

Στη χρονίως πάσχουσα πρόνοια, ένα χαμηλότατο επίδομα κοινωνικής αλληλεγγύης σε έναν αναλυτικό κατάλογο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων υιοθετήθηκε προς τα τέλη του 2009. Πρόκειται για μια μικρή διορθωτική κίνηση με μεγαλύτερη σημειολογική αλλά και πολιτική σημασία. Η επιλογή αυτή ήταν από τις πρώτες που ακυρώθηκαν λίγους μήνες αργότερα υπό την πίεση της ΕΕ και του ΔΝΤ, μετά την καταβολή της πρώτης δόσης του δανείου της διεθνούς βοήθειας (Petmesidou, 2010). Η επικράτηση μιας νεοφιλελεύθερης αντίληψης χωρίς ίχνος κοινωνικής ευαισθησίας διαποτίζει έκτοτε ασταμάτητα τις πολιτικές οικονομικής διάσωσης. Λίγους μήνες νωρίτερα είχε, επίσης, καταργηθεί το Ταμείο Εθνικής Κοινωνικής Συνοχής, ένα προνοιακό σύστημα υποστήριξης ευάλωτων στη φτώχεια ομάδων – όπως οι χαμηλοσυνταξιούχοι, οι ανασφάλιστοι άνεργοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες (Petmesidou, 2011).

Η μεγάλη θεωρητικά αλλαγή, εδώ, αφορά την απόφαση που προαναφέρθηκε για την καθιέρωση ενός συστήματος βασικής προνοια-

26. Καταγράφονται αυξήσεις κατά 30% στους ασθενείς που προσέρχονται στα νοσοκομεία του ΕΣΥ και κατά 17% στην κίνηση των ασθενών στα Κέντρα Υγείας (Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 21/08/2011).

κής συνταξιοδότησης για όλους τους πολίτες από το 2018. Πρόκειται για μια εξόχως χαμηλή σύνταξη 360 ευρώ που δεν καλύπτει ούτε τα δύο τρίτα της γραμμής φτώχειας. Η απόφαση αυτή σηματοδοτεί τον επαναπροσδιορισμό ενός «βισμαρκιανού» συστήματος κοινωνικής πολιτικής προς έναν καθολικότερο τύπο βασικής προστασίας «μπεβεριτζιανού» τύπου. Η περίοδος εφαρμογής είναι, κυριολεκτικά και μεταφορικά, εξόχως μακρινή σε σχέση με την ανασφάλεια της κοινωνίας, την επισφάλεια της οικονομίας και την αποτυχία της πολιτικής στην Ελλάδα του 2011.

Στο Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα υιοθετήθηκε μια πολιτική περιορισμένης διεύρυνσης των δικαιούχων του ΕΚΑΣ, έτσι ώστε να ενισχυθούν περισσότεροι χαμηλοσυνταξιούχοι χωρίς άλλους εισοδηματικούς πόρους. Πρόκειται για μια μοναχική ρύθμιση που εστιάζει στα πράγματι φτωχότερα εισοδήματα και αφορά την επέκταση του επιδόματος αλληλεγγύης. Μια νέα κατηγορία χαμηλοσυνταξιούχων που υπολογίζεται ότι αυξάνει τον αριθμό των δικαιούχων κατά 70 έως 80 χιλιάδες, με μηνιαίο, όμως, επίδομα μόλις 30 ευρώ.²⁷ Η πολιτική διεύρυνσης αποδυναμώθηκε αριθμητικά – με έναν περιορισμό δικαιούχων που εκτιμάται από 15.000 έως και 50.000 – λόγω του συνυπολογισμού επιπρόσθετων πόρων και επιδομάτων στα νέα αυστηρότερα κριτήρια απόδοσης.²⁸ Πρόκειται για έναν, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών, ορθολογικό επιμερισμό του κόστους των αλλαγών, που μοιράζει δικαιότερα θυσίες μεταξύ, ατυχώς, των πολύ αδύναμων. Στην κατεύθυνση αυτήν επιχειρείται μια εκτεταμένη επαναξιολόγηση προνοιακών επιδομάτων σε άτομα με ειδικές ανάγκες, προκειμένου να επιβεβαιωθεί ο πραγματικός βαθμός ανάγκης, αλλά και να συνεκτιμηθούν αθροιστικά τα καταβαλλόμενα επιδόματα. Μια, με άλλα λόγια, αναδίπλωση της φαύλης πολιτικής που ασκήθηκε επί δεκαετίες με μέσο τις πλαστές αναπηρικές συντάξεις και σκοπό τις επίπλαστες πελατειακές σχέσεις. Μια μεγάλη και υψηλού συγκριτικά κόστους κατηγορία προνοιακής επιδότησης, η πολύτεκνη οικογένεια, παραμένει προς το παρόν στο απυρόβλητο.

Ως βασικός στόχος του Μεσοπρόθεσμου, αλλά χωρίς αντίστοιχα μέτρα, τίθεται η εξάλειψη φαινομένων κοινωνικής απομόνωσης και εγκατάλειψης που υφίστανται οι ευπαθείς ομάδες του πληθυ-

27. Με τη δημιουργία ενός πέμπτου εισοδηματικού κλιμακίου από 8.472 μέχρι 9.200 ευρώ ετησίως Εφημερίδα *Η Καθημερινή* 22/06/2011.

28. Εφημερίδα *Τα Νέα*, 18/08/2011.

σμού λόγω της οικονομικής κρίσης, αλλά και η ευρύτερη αποκατάσταση συνθηκών κοινωνικής συνοχής. Ενισχύονται, κατά δήλωση, βασικά προνοιακά προγράμματα.²⁹ Η ενίσχυση αυτή, ωστόσο, δεν προκύπτει από τον Κοινωνικό Προϋπολογισμό 2011-15, όπου η χρηματοδότηση της πρόνοιας εξανεμίζεται. Τέλος, δρομολογείται η ενοποίηση των υπηρεσιών κοινωνικών παροχών, με στόχους τις οικονομίες κλίμακας και τη μείωση της γραφειοκρατίας.³⁰ Η πολιτική ενοποίησης αποσκοπεί στην αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της «κοινωνικής και προνοιακής πολιτικής...», το πρώτο βήμα και η βάση για να θεμελιώσουμε ένα σύστημα ελάχιστου εγγυημένου επιπέδου διαβίωσης».³¹ Το κρίσιμο ζήτημα ήταν πάντα η απόσταση μεταξύ ενός αξιοπρεπούς και του ορισθέντος ως ελάχιστου εγγυημένου επιπέδου διαβίωσης. Με βάση το καθορισμένο επίπεδο των 360 ευρώ, το ελάχιστο εγγυημένο επίπεδο διαβίωσης δεν είναι παρά μια βασική κοινωνική πολιτική ένδειας και ανέχειας.

3.4 Εργασία – Ο μεγάλος διαγωγμός

Ο «προνομακός» χώρος των αλλαγών που επιβλήθηκαν αφορά τις βασικές παραμέτρους – όρους και εγγυήσεις – στον ευαίσθητο και ευάλωτο χώρο της εργασίας. Η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να αποδεχθεί εδώ μια αλήθεια και ένα ψέμα. Η αλήθεια αφορά τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας.³² Το ψέμα είναι ότι η βασική αιτία της είναι τα επίπεδα μισθών και ημερομισθίων (ενδεικτικά, INE/ΓΣΕΕ, 2010). Αρχικά, οι παρεμβάσεις έπληξαν τα επίπεδα των βασικών αποδοχών και ξεπέρασαν τις αντοχές των συνδικαλιστικών φορέων. Εξελικτικά παρόξυναν την κοινωνική ανασφάλεια και την οπισθοχώρηση στα εργασιακά δικαιώματα, χωρίς να ανακόψουν την επέκταση της ύφεσης και της ανεργίας.

Η μεθοδευμένη παρέμβαση στην εργασία είχε αφετηρία το δημόσιο τομέα και σκοπό, αφενός, τη μείωση των δημόσιων ελλειμμάτων και αφετέρου, τη δημιουργία όρων κοινωνικού αυτοματισμού και

29. Προγράμματα κατ' οίκον παροχής βοήθειας, επιδότησης ενοικίου μέσω ΟΕΚ και πολιτικές κατά της παιδικής φτώχειας, όπως υποσημείωση 6, σ. 18.

30. Βλ. σχετικές συγκεκριμένες αναγγελίες ενοποίησης δημόσιων φορέων και υπηρεσιών πρόνοιας (Εφημερίδα *Τα Νέα*, 01/09/2011).

31. Όπως υποσημείωση 6, σ. 17.

32. Στοιχεία ανταγωνιστικότητας χωρών ΕΕ και ΟΟΣΑ (ενδεικτικά: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>).

διαρρέσεων μεταξύ των εργαζομένων (Κουζής, 2011). Σε κάθε περίπτωση, τα μέτρα αφορούν συρρίκνωση μισθών, οριζόντια περικοπή αποδοχών με έμφαση στους προνομιούχους των ΔΕΚΟ, μείωση και κατάργηση επιδομάτων κ.λπ. Οι εισοδηματικές απώλειες για ορισμένες κατηγορίες δημοσίων υπαλλήλων υπερβαίνουν το 25% σε ετήσια βάση. Η σημαντικότερη ίσως εξέλιξη είναι η άρση της μονιμότητας μέρους των δημοσίων υπαλλήλων μέσω της κατάργησης οργανικών θέσεων, αξιολόγησης, μετατάξεων και τελικά απολύσεων. Η άρση αυτή δρομολογείται μέσω του θεσμού της «εργασιακής εφεδρείας», όπου οι αξιολογημένοι ως πλεονάζοντες δημόσιοι υπάλληλοι του ευρύτερου δημόσιου τομέα, αφού λάβουν για 12 μήνες το 60% του βασικού τους μισθού και εφόσον δεν έχουν ενδιάμεσα απορροφηθεί σε άλλες θέσεις εργασίας, οδηγούνται στην απόλυση ή τη συνταξιοδότηση.³³

Ταυτόχρονα, η αύξηση της ανεργίας κατά 4 τουλάχιστον μονάδες και η μέση μείωση των αποδοχών στον ιδιωτικό τομέα κατά 5% δημιουργούν οικονομική αιμορραγία στο ασφαλιστικό σύστημα ύψους τουλάχιστον δύο δισεκατομμυρίων ευρώ για το 2011.³⁴ Παράλληλα, οι ισχυροί ρυθμοί δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας την εποχή της αντιπαραγωγικής οικονομικής μεγέθυνσης έχουν ήδη σε μεγάλο βαθμό ακυρωθεί. Σε μια χώρα με «υπολειμματικότερο» του υπολειμματικού σύστημα προστασίας των ανέργων – χαμηλά ανταποδοτικά επιδόματα, μικρή διάρκεια επιδότησης, πολύ περιορισμένος αριθμός δικαιούχων σε σχέση με την πραγματική ανάγκη (ενδεικτικά, Papadopoulos, 2006, Petmesidou, 2011) – η σταθερά υψηλή ανεργία ουσιαστικά διπλασιάσθηκε μεταξύ Ιουνίου 2009 και 2011, ενώ βαίνει πλέον πραγματικά ανεξέλεγκτη. Εκείνοι που δεν εργάζονται υπολογίζεται ότι ξεπέρασαν σε απόλυτο αριθμό εκείνους που συμμετέχουν στην αγορά εργασίας.³⁵ Οι διαχρονικές πράξεις και οι παραλείψεις των εμπλεκόμενων ομάδων πίεσης και συμφερόντων – πολιτικοί, εργοδότες, συντεχνίες, συνδικαλιστές, κ.λπ. – συνέβαλαν τα μέγιστα στη δημιουργία της νέας ελληνικής κοινωνίας του 50%. Με αυτό το βαρύ «ποσοστό κοινωνικής αναπηρίας» θα πρέπει να εκπαιδευθεί πλέον να κινείται το κοινωνικό σώμα. Αυτό το βαθύ

33. Εφημερίδα *Το Βήμα*, 07/09/2011.

34. Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 22/06/2011.

35. Οι άνεργοι ανήλθαν σε 822.710 τον Μάιο του 2011, ένα ποσοστό 16,6% έναντι 12% τον Μάιο του 2010, ενώ το ΙΝΕ/ΓΣΕΕ επιβεβαιώνει ότι θα ξεπεράσουν το ένα εκατομμύριο μέχρι το τέλος του 2011 (Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 21/08/2011).

ρήγμα θα έπρεπε να επουλώσει η νέα κοινωνική πολιτική για να συγκρατήσει την κοινωνική συνοχή και να διατηρήσει την κοινωνική συμβίωση.

Από την αρχή της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2009, το πρόβλημα μετεξελίχθηκε σε κρίση εθνικού χρέους και πραγματικής οικονομίας και αναδεικνύεται σε βαθιά κρίση απασχόλησης. Στην Ευρώπη, η απασχόληση έχει υποστεί σοβαρό πλήγμα με μεγαλύτερα θύματα την Ιρλανδία, Ισπανία, Ελλάδα και Πορτογαλία, όπου οι ρυθμοί αύξησης της ανεργίας είναι εντονότεροι από τον μέσο όρο της ΕΕ των 27 (Κρητικίδης, 2011). Παράλληλα, μειώνονται και οι θέσεις πλήρους απασχόλησης προς όφελος των θέσεων μερικής απασχόλησης. Με λίγα λόγια, η κατάρρευση της οικονομίας βάθυνε την κρίση στην εργασία οδηγώντας σε απόγνωση την κοινωνία.

Τον Ιούνιο του 2011, οι ρυθμίσεις του Μεσοπρόθεσμου στο πεδίο της εργασίας, περιλαμβάνουν περαιτέρω ελαστικοποίηση του οκταώρου με κατάργηση, στην πράξη, των υπερωριών και επιμήκυνση της διάρκειας των συμβάσεων ορισμένου χρόνου.³⁶ Παράλληλα, υιοθετούν μια πολιτική αυξήσεων ή/και νέων εισφορών από όλους για την προστασία των ανέργων, πολιτική δίκαιη και αναδιανεμητική, με βάση τα δυσχερή σημερινά δεδομένα: έλλειμμα δημοσίων πόρων χρηματοδότησης, χαμηλά επίπεδα προστασίας και απασχόλησης. Στις εργασιακές σχέσεις υιοθετούνται επώδυνα μέτρα που επιβάλλουν μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας. Πρώτον, με την επέκταση του χρόνου ισχύος του ελαστικού ωραρίου που ουσιαστικά καταργεί την υπερωριακή απασχόληση και, βέβαια, αμοιβή. Δεύτερον, με τη μείωση των αποδοχών των νεοπροσλαμβανόμενων μέχρι 25 ετών (600 ευρώ) κάτω από την εθνική συλλογική σύμβαση εργασίας (750 ευρώ), χωρίς, όμως, επαρκείς εγγυήσεις μακρύτερης παραμονής στη θέση εργασίας. Τρίτον, με την αύξηση της περιόδου ανανεώσεων των συμβάσεων ορισμένου χρόνου, που μειώνει τις δυνατότητες μονιμοποίησης των εργαζομένων με σύμβαση και διευρύνει το χρόνο της εργασιακής «ομηρίας» τους με βάση την κρατούσα αντίληψη.

Για την επιδίωξη της ανεργίας, το Μεσοπρόθεσμο προβλέπει σταδιακές περικοπές στη διάρκεια του επιδόματος για τους εποχικά απασχολούμενους (ξενοδοχοϋπαλλήλους, οικοδόμους, κ.λπ.). Δηλαδή, ενώ από τη μια πλευρά διευρύνεται η βάση άντλησης εισφορών

36. Βλ. ενδεικτικά Εφημερίδα *Το Βήμα*, 04/07/2011.

χρηματοδότησης για την ασφάλιση ανεργίας, από την άλλη περιορίζεται η προστασία των ανέργων σε έναν ευρύ και ευάλωτο κλάδο εργαζομένων. Για την αναζωογόνηση της απασχόλησης προβλέπονται σημαντικά προγράμματα διατήρησης και δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας μέσω του ΟΑΕΔ, «με 800.000 συνολικά ωφελούμενους».³⁷ Άρα, το πρόβλημα της επίσημης ανεργίας είναι περίπου «λυμένο», διότι ο συνολικός αριθμός τους σήμερα βρίσκεται σε αυτά τα επίπεδα, αρκεί βέβαια οι αριθμητικοί στόχοι να είναι σωστοί και υλοποιήσιμοι. Τίποτε από τα δύο βεβαίως δεν ισχύει. Στη συνέχεια, αναγγέλλονται τοπικά προγράμματα Κοινωφελούς Εργασίας και προωθείται η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Βασικός στόχος τίθεται εδώ η, διά της οδού της κοινωνικής οικονομίας, «καταπολέμηση της φτώχειας, των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού»,³⁸ ενσωματώνοντας το βαθιά νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα των αλλαγών και στο πεδίο της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων προσωρινής απασχόλησης καθυστερεί, ενώ η έκρηξη όχι μόνον της ανεργίας αλλά και της ανασφάλιστης εργασίας – μια αγορά βουβή που ολοένα και περισσότερο επιλέγει οικονομικούς μετανάστες – παραμένει ανεξέλεγκτη.³⁹ Με άλλα λόγια, οι περί τις 800.000 άνεργοι θα πρέπει να παλέψουν για πρόσβαση σε μια θέση σε προγράμματα κοινωνικής εργασίας, κατάρτισης, επιδότησης ή επανεκπαίδευσης –για «κανονική», πλήρη, σταθερή και αξιοπρεπή, εργασία ούτε λόγος.⁴⁰ Προγράμματα μάλιστα στα οποία ήδη επιχειρείται η αναπαραγωγή του θλιβερού εθνικού πολιτικού προτύπου. Η εμπλοκή ορισμένων νεόκοπων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων–εργοδοτών ελέγχεται για πελατειακές πρακτικές με την πρόσληψη ανέργων βάσει κομματικών σκοπιμοτήτων.⁴¹ Το υπαρκτό πρόβλημα, πώς δηλαδή η νέα ελληνική κοινωνία του 50% θα αυτοπροστατευθεί από το πολιτικό σύστημα που εξέθρεψε και που την κατέστρεψε, παραμένει άλυτο. Όπως ακριβώς και το πρόβλημα της ανεργίας.

37. Όπως υποσημείωση 6, σ. 17.

38. Όπως υποσημείωση 6, σ. 17.

39. Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 21/08/2011.

40. Εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 07/08/2011.

41. Βλ. αρχικά Εφημερίδα *Ελεύθερος Τύπος*, 05 και 06/08/2011.

4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα, το ελληνικό κράτος άσκησε μια άδικη, ατελέσφορη και ανεργμάτιστη κοινωνική πολιτική πελατειακού χαρακτήρα, με κύρια ουσιαστική κοινωνική μεταρρύθμιση τη δημιουργία του ΕΣΥ το 1983. Μια εκλογικού χρονικού ορίζοντα επιδοματική κοινωνική πολιτική στις πλάτες του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος, μέσω της καπηλείας από το κράτος των εισφορών των εργαζομένων.⁴² Μια υπανάπτυκτη «κομματική κοινωνική πολιτική» πατρίκιων και πληβείων, με βασικά εργαλεία την πρόωγη και την άνευ ανάλογων εισφορών συνταξιοδότηση. Μια στρεβλή πολιτική με καθοριστική συμβολή στην πολιτικά θλιβερή, οικονομικά καταστροφική και κοινωνικά αλγεινή, σημερινή έκβαση.

Στη σημερινή εποχή της μεγάλης χρεοκοπίας, ύφεσης, συρρίκνωσης της εργασίας και εισφορών, το ελληνικό κράτος αλλάζει το μεταπολεμικό «κοινωνικό μοντέλο». Δρομολογεί βιαστικά την αποχώρησή του από τη χρηματοδότηση της ασφάλισης καταποντίζοντας δίκαιες και άδικες παροχές και ευαγγελίζεται ένα νέο προνοιακό σύστημα βασικής σύνταξης. Μια μεταρρύθμιση που η, συζητήσιμη, λογική της εξανεμίζεται από το τριτοκοσμικό επίπεδο προστασίας που «υπόσχεται». Παράλληλα, εισάγεται η «κεφαλαιοποίηση» του ασφαλιστικού συστήματος, δηλαδή η εξατομίκευση της προστασίας στο επίπεδο που επιτρέπουν οι επιδόσεις στην αγορά εργασίας. Μια αλλαγή που συμβαδίζει με τα παγκόσμια ιδεολογικά ρεύματα, με το πνεύμα των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων στην Ευρώπη και με τη φύση των ατομιστικής κοινωνίας στην Ελλάδα. Όμως, η κατακλυσμιαία εμπορευματοποίηση δημόσιων αγαθών και κοινωνικών δικαιωμάτων, σε μια κοινωνία με φτώχεια, ανεργία ή κακοπληρωμένη εργασία και χωρίς ικανά δίκτυα αλληλεγγύης και προστασίας, συνθέτει μια εκρηκτική και απειλητική εθνική πραγματικότητα.

Σήμερα, η ανάληψη συλλογικής ευθύνης για την εγγύηση των βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων με προτεραιότητα την υγεία είναι περισσότερο παρά ποτέ η κύρια προϋπόθεση κοινωνικής συμβίωσης και ατομικής επιβίωσης. Η κοινωνική πολιτική των μνημονίων σύρεται ατυχώς στην αντίθετη κατεύθυνση: προνοιακές συντάξεις ανέχειας, αδύναμες ασφαλιστικές συντάξεις ατομικής ευθύνης, αποκρατικοποίηση της παραπαίουσας υγείας. Ταυτόχρονα, ο διαφορούμενος τρόπος εισαγωγής των μεταρρυθμίσεων υποθάλλει ένα εί-

42. Το παράδειγμα του NAT είναι ενδεικτικό (βλ., για παράδειγμα, Venieris, 1994).

δος «κοινωνικού εμφυλίου» μεταξύ των θιγόμενων επαγγελματικών ομάδων και του ευρύτερου κοινωνικού σώματος, με πολιτικό στόχο την αντιστάθμιση των αντιδράσεων και του πολιτικού κόστους αλλά με κοινωνικό αποτέλεσμα την περαιτέρω διεύρυνση του ρήγματος αλληλεγγύης. Τα μέτρα περιστολής της κοινωνικής δαπάνης την πενταετία 2011-15 που περιλαμβάνονται στο τέταρτο επικαιροποιημένο μνημόνιο, όπου εξειδικεύονται τα μέτρα του Μεσοπρόθεσμου, θυμίζουν πράγματι καταιγίδα.⁴³

Συνολικά, η σπασμωδική ενεργοποίηση του διεθνούς σχεδίου διάσωσης της οικονομίας τη βασανιστική διετία 2010-11 σήμανε διττή υποβάθμιση του υπαρκτού δικαιώματος. Πρωτίστως, του δικαιώματος αξιοπρεπούς επιβίωσης, εργασίας και προστασίας των Ελλήνων. Δευτερευόντως, του δικαιώματος πολιτικής αυτοδιάθεσης και εθνικής αυτονομίας της Ελλάδας. Ο απαγχονισμός της οικονομίας από την πολιτική πυροδότησε εξελίξεις σε όλα ανεξαιρέτως τα πεδία. Στο εθνικό, επέσυρε βαριές και άδικες κοινωνικές θυσίες, διέσυρε το πολιτικό σύστημα και ανέσυρε όλες τις οικονομικές παθογένειες. Στο ευρωπαϊκό, κατέδειξε τις αβαθείς πολιτικές συνθήκες ενιαίας οικονομικής διακυβέρνησης και την παντοδυναμία των εθνικών σκοπιμοτήτων, κλυδωνίζοντας την Ευρωζώνη και ξεθωριάζοντας την ευρωπαϊκή ιδέα. Στο υπερεθνικό, επιβεβαίωσε τον αντικοινωνικό ρόλο του ΔΝΤ μέσω πολιτικών λιτότητας και περικοπής δικαιωμάτων και έφερε στο προσκήνιο την ομογάλακτη ωμή όψη της ΕΕ. Στο συστημικό, ανέδειξε τα αξιακά κενά και τα δομικά αδιέξοδα του καπιταλισμού χωρίς σύνορα και έστειπε τη Νέα Υπερδύναμη: την αρρυθμία και κερδοσκοπική παγκόσμια αγορά.

Στην Ελλάδα, η εισαγωγή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου παρέμεινε, τον παλιό «καλό καιρό» της κίβδηλης οικονομικής μεγέθυνσης και της απαίδευτης κοινωνικής ανάπτυξης, μια ανεκπλήρωτη ριζοσπαστική προσδοκία. Αντί του Κοινωνικού Μοντέλου, επιβάλλεται σήμερα η εφαρμογή ενός πειραματικού κοινωνικού «προτύπου απορρύθμισης» που, ενδεχομένως, προσιωνίζεται η εξαγωγή του και σε άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες. Πρόκειται για ένα σκληρό νεοφιλελεύθερο καθεστώς λιτότητας, όπου η πολιτική διαμορφώνεται εν κενώ κοινωνίας και ελέω αγοραίας οικονομίας. Πρόκειται για ένα εφιαλτικό κοινωνικοπολιτικό σενάριο, όπου η κοινω-

43. Βλ. Μνημόνιο 4 (πηγή: www.minfin.gr). Βλ. επίσης εφημερίδα *Τα Νέα*, 11/07/2011.

νική πολιτική αναλαμβάνει το ρόλο του “Εφιάλητη”. Πρόκειται για μια βίαιη απορρύθμιση των κοινωνικών δικαιωμάτων, που προωθεί επίπεδα προστασίας και όρους εργασίας που προκαλούν φόβο.

Η φύση και το περιεχόμενο της νέας ελληνικής επίορκης κοινωνικής πολιτικής σοκάρουν. Διακηρυγμένος στόχος, ένα «δίκτυο στήριξης» και αξία μια «διαγενεακή δικαιοσύνη». Μέσα, οι μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις, οι αυξήσεις σε εισφορές και κρατήσεις, οι περικοπές σε επιδόματα, η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων. Έκβαση, η αιφνίδια αφαίμαξη κοινωνικών δικαιωμάτων. Εξάιρεση, οι εύλογοι στόχοι εκσυγχρονισμού, εκλογίκευσης και βιωσιμότητας. Ελπίδα, να ευοδωθούν οι στόχοι για να αντισταθμίσουν το μεγάλο πισωγύρισμα, για ένα νέο κοινωνικό ξεκίνημα. Διότι τα μέτρα που νομοθετήθηκαν το 2011 –υπό τον ασφυκτικό διεθνή πειθαναγκασμό και την καταθλιπτική εθνική ανικανότητα– συνθλίβουν τα πρότυπα και εμπορευματοποιούν τα οφέλη του κοινωνικού μόχθου ενός αιώνα. Αυτή είναι η, μέσω ευρωπαϊκών διαδικασιών, ελληνική ιεράρχηση του ρόλου της κοινωνικής πολιτικής σε εποχή οικονομικής κρίσης και κοινωνικής απόγνωσης.

Η τρίπτυχη κοινωνική απορρύθμιση –ασφάλιση, υγεία, εργασία–δρομολογεί ανέχεια. Στην κοινωνική ασφάλιση, ο εκφυλισμός της τριμερούς χρηματοδότησης, και οι περικοπές συντάξεων και επιδομάτων εντείνουν την ανάδελφη ανισότητα δρομολογώντας ιδιωτικές λύσεις για τους οικονομικά ισχυρότερους. Στην υγεία, οι μεγάλες περικοπές ασκούν μεγαλύτερες πιέσεις για ακόμη χαμηλότερα επίπεδα υπηρεσιών και υψηλότερα επίπεδα ιδιωτικοποίησης. Η αναδιανεμητική υποστήριξη της πρόνοιας παραμένει περιθωριακή και απευθύνεται στην κοινωνική απόγνωση. Στην εργασία, όπου μακροπρόθεσμα θα κριθούν σχεδόν τα πάντα, τα επίπεδα και οι δυνατότητες απασχόλησης απομειώνονται, οι όροι γίνονται αβίωτοι, η αγορά τίθεται εκτός ελέγχου, αν ήταν ποτέ εντός, στην Ελλάδα της μαύρης εργασίας. Συνολικά, οι θεσμικές παρεμβάσεις 2010–11 αποσκοπούν στην περικοπή της κοινωνικής δαπάνης και την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, ενώ προάγουν την αδιάκριτη εμπορευματοποίηση. Την ίδια στιγμή, οι δυνατότητες για αξιοπρεπή εργασία και για επαρκή προστασία εξανεμίζονται.

Ιστορικά, ο τρόπος με τον οποίο η ελληνική κοινωνία αντιλαμβάνεται και η ελληνική πολιτεία εφαρμόζει, μέσω τουλάχιστον της κοινωνικής πολιτικής, την ευγενή αλλά απαιτητική έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης, δεν ενθαρρύνει τις συλλογικές αξίες αλλά

αναδεικνύει ατομιστικά πρότυπα. Με τις σημερινές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, μια ρεαλιστική στρατηγική για δικαιότερες κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις θα ήταν η –μέσω εν προκειμένω της οικονομικής πολιτικής– εθνική προσπάθεια απόδοσης φορολογικής δικαιοσύνης. Η απτή έννοια της φορολογικής δικαιοσύνης είναι σαφέστερη της «υπερβατικής», ειδικά σε μη αλληλέγγυες κοινωνίες, έννοιας της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η εφαρμογή φορολογικής δικαιοσύνης, που προϋποθέτει πάταξη της φοροδιαφυγής με δίκαιο φορολογικό και αποδοτικό διοικητικό σύστημα, υπηρετεί άμεσα στόχους οικονομικής εξυγίανσης και έμμεσα κοινωνικής άθαρσης. Αντίθετα, η θεραπεία συλλογικών προτύπων αλληλεγγύης για πραγματική κοινωνική δικαιοσύνη και συνοχή, που θα αναδείξει την ανάγκη για μια πράγματι «κοινωνική» κοινωνική πολιτική, απαιτεί βάθος χρόνου, επίγνωση στόχου και βούληση κόπου. Απαιτεί, δηλαδή, ριζοσπαστική αλλαγή εθνικής κουλτούρας.

Εν κατακλείδι, η ελέω οικονομικής κρίσης και πάση κοινωνική θυσία νέα κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα διευρύνει την αδικία και συρρικνώνει την προστασία. Επιβλήθηκε κάτω από έκτακτες συνθήκες και με επείγουσες διαδικασίες χωρίς κοινωνική συμμετοχή, έχει, όμως, τακτικό και μόνιμο χαρακτήρα χωρίς κοινωνική νομομοποίηση. Ρητός σκοπός της είναι η αιματηρή εξοικονόμηση πόρων στο όνομα μιας αμφίβολης δημοσιονομικής διάσωσης. Καθαρή της επίπτωση είναι η αποδόμηση του κοινωνικού κράτους και ο εκφυλισμός των κοινωνικών δικαιωμάτων. Το μείγμα δημόσιου/ιδιωτικού στην κοινωνική προστασία ανατρέπεται, χωρίς ουσιώδεις εναλλακτικές λύσεις από την αγορά ή την κοινότητα. Με ένα κράτος–αναχωρητή, η βασική προστασία επαφίεται και πάλι σε μια μικρότερη, φτωχότερη και αποδιορθωμένη πλέον οικογενειακή μέριμνα. Η ενδημική απουσία κοινωνικού σχεδιασμού διαιωνίζει την πολιτική αυθαιρεσία και επιμερίζει τυφλά το κόστος της κρίσης, καταπατώντας το περί δικαίου αίσθημα. Με λίγα λόγια, μια χρεοκοπημένη κοινωνική πολιτική εξαρθρώνεται βίαια αντί να αναδιορθωθεί με εγνωσμένη σπουδή, προκειμένου –έστω και μικρή το δέμας– να δώσει σανίδα σωτηρίας στους αδύναμους και να διδάξει αλληλεγγύη σε όλους. Να γίνει, δηλαδή, δικαιότερη και αποδοτικότερη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Βενιέρης Δ., 2009, *Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική και κοινωνικά δικαιώματα: Το τέλος των ύμνων*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Βενιέρης Δ., 2010, «Κοινωνική μεταρρύθμιση, κοινωνική πολιτική και κοινωνικά δικαιώματα: “Η μέθοδος των τριών”», στο Πετμεζίδου Μ. και Παπαθεοδώρου Χ. (επιμ.), *Κοινωνική μεταρρύθμιση και αλλαγές στο μείγμα «δημόσιου-ιδιωτικού» στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Βενιέρης Δ., Παπαθεοδώρου Χ. (επιμ.), 2003, *Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προοπτικές*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, 2010, «Για την έξοδο από την κρίση της ελληνικής οικονομίας», *Ενημέρωση*, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, τεύχ. 178, Δεκέμβριος.
- ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2011, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση – Ετήσια Έκθεση 2011*, Εκθέσεις 13, Αθήνα.
- Ιωακείμογλου Η., 2010, *Υπηρεσίες υγείας: Από το δημόσιο αγαθό στο εμπόρευμα*, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ – Μελέτες, 32, Αθήνα.
- Κουζής Ι., 2011, «Το εργασιακό τοπίο στην Ελλάδα μετά το Μνημόνιο», *Ενημέρωση*, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, τεύχ. 181, Μάρτιος.
- Κυριόπουλος Ι., Σισσούρας Α. (επιμ.), 1997, *Ενιαίος Φορέας Υγείας: Αναγκαιότητα και ανταπάτη*, Αθήνα, Θεμέλιο.
- Νικολέντζος Α., 2010, *Η επερχόμενη των ιατρών στο Ελληνικό Σύστημα Υγείας: 1983–2001*, Διδακτορική Διατριβή (2008), Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, Αθήνα, Focus on Health Ε.Π.Ε.
- Πετμεζίδου Μ., 1992, *Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνική πολιτική*, Αθήνα, Εξάντας.
- Ρομπόλης Σ., 2010, «Οικονομική κρίση, κρίση απασχόλησης και κρίση κοινωνικής ασφάλισης», *Ενημέρωση*, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, τεύχ. 172, Μάιος.
- Ρωμανιάς Γ., 2010, «Θέσεις και παρατηρήσεις για το Ασφαλιστικό Νομοσχέδιο», *Ενημέρωση*, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, τεύχ. 173, Ιούνιος.

Ξενόγλωσση

- Arza C., Kohli M., 2008, *Pension reform in Europe*, London, Routledge.
- Esping-Andersen G., 2009, *The incomplete revolution*, Bristol, Policy Press.
- Guillen A., Petmesidou M., 2008, «The public–private mix in Southern Europe: What changed in the last decade?», στο Seeleib–Kaiser M. (ed.), *Welfare state transformations*, London, Palgrave.
- Davaki K., Mossialos E., 2006, «Financing and delivering health care», στο Petmesidou M., Mossialos E. (eds), *Social policy developments in Greece*, Aldershot, Ashgate.
- Dean H., 2006, *Social Policy*, Cambridge, Polity Press.
- Leibfried S., Mau S. (eds), 2008, *Welfare states: Construction, deconstruction, reconstruction*, Cheltenham, Edward Elgar.
- OECD, 2010, *OECD Health Data*, (www.oecdilibrary.org).
- OECD, 2011, *OECD Economic Surveys – Greece, Overview*, (<http://www.oecd.org/eco/surveys/Greece>).
- Pallier B., Martin C., 2008, *Reforming the Bismarckian welfare systems*, Oxford, Blackwell.
- Papadopoulos T., 2006, «Support for the unemployed in a familistic welfare regime», στο Petmesidou and Mossialos (eds), *Social policy developments in Greece*, Aldershot, Ashgate.

-
- Petmesidou M., 2010, *Annual Report on Greece*, ASISP Report, GVG–EU (<http://www.social-protection.eu>).
- Petmesidou M., 2011, «Is the EU–IMF “rescue plan” dealing a blow to the Greek welfare state?» *CROP Poverty Brief*, January, (www.crop.org).
- Petmesidou M., Mossialos E. (eds), 2006, *Social policy developments in Greece*, Aldershot, Ashgate.
- Titmuss R. M., 1974, *Social policy*, London, George Allen and Unwin (4η έκδοση 1983).
- Venieris D. N., 1994, *The development of social security in Greece, 1920–1990: Postponed decisions*, Unpublished Ph.D. thesis, University of London, The London School of Economics and Political Science.